

АНОТАЦІЯ

Гвоздь О. М. Державне регулювання розвитку органічного сільськогосподарського виробництва в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 073 «Менеджмент» (галузь знань 07 «Управління та адміністрування»). – Львівський національний університет імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, Львів, 2021.

Дисертацію присвячено обґрунтуванню та удосконаленню теоретичних основ та розробленню практичних рекомендацій щодо державного регулювання розвитку органічного сільськогосподарського виробництва в Україні.

У першому (теоретичному) розділі дисертації узагальнено теоретичні основи державного регулювання розвитку органічного сільськогосподарського виробництва. Запропоновано основні підходи до визначення органічного виробництва та виокремлено органічне виробництво серед інших подібних понять. Завдяки дослідженню різних підходів до визначення поняття органічного сільськогосподарського виробництва та виробництва як економічної категорії запропоновано власне трактування цих дефініцій. Зокрема, органічне сільськогосподарське виробництво розглянуто як багатофункціональну агроекономічну модель, у якій не використовують генетично модифіковану продукцію та синтетичні хімічні добрива; органічне сільськогосподарське виробництво має на меті забезпечення людства якісною продукцією харчування, бережливе ставлення до навколишнього середовища із дотриманням законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції. А виробництво розглянуто як процес діяльності людини або групи людей, який передбачає залучення ресурсів, сировини та благ природи; має на меті створення продукції для забезпечення потреб та матеріалізації певних ідей у конкретному об'єкті та включає

реалізацію продукції. Розглянуто основні етапи розвитку органічного сільськогосподарського виробництва у світі і їхні головні характеристики. Виокремлено види органічного виробництва та проаналізовано доцільність переходу з традиційного (інтенсивного) виробництва до органічного, на основі чого обґрунтовано головні вигоди органічного землеробства та запропоновано виокремлення переваг здоров'я як окремої підгрупи соціальних переваг. Окреслено головні характеристики органічного виробництва для поглиблення розуміння відмінностей між органічним та традиційним виробництвом. Обґрунтовано основні та деталізовані принципи, на яких має базуватись органічне сільське господарство. Ідентифіковано ризики, які постають перед сільгоспвиробниками за переходу на органічне виробництво. Завдяки аналізу законодавчої бази України систематизовано органічне законодавство, яке слугує правовою базою для здійснення державного регулювання у сфері органічного виробництва.

У дисертаційній роботі проаналізовано принципи державного регулювання у сфері органічного виробництва та за результатами цього аналізу обґрунтовано їхню необхідність. Визначено суб'єкти та об'єкти на ринку органічного сільськогосподарського виробництва, а також окреслено їхні головні права та обов'язки в цій сфері. Автором удосконалено концептуальну модель організаційно-економічного механізму державного регулювання органічного сільськогосподарського виробництва як сукупність відповідного забезпечення, а саме - комплексу правового, нормативного, економічного, адміністративного та інституційного забезпечення та передумов, які утворюють організаційно-економічний механізм: загальні економічні закони розвитку суспільства, рівень розвитку науки і техніки, принципи державного регулювання, нормативно-правові та інші юридичні аспекти, історичні, політичні та економічні категорії рівня розвитку, механізм пізнання дії та використання економічних законів.

Досліджено ключові аспекти державної підтримки органічного сільськогосподарського виробника та на основі дослідження запропоновано системну комплексну модель державної підтримки розвитку органічного

виробництва. Окреслено теоретичні базиси наукової та дорадчої підтримки й запропоновано підготовку кваліфікованих фахівців за напрямом «Органічне сільськогосподарське виробництво» в ЗВО, перепідготовку та підвищення кваліфікації фахівців галузі, фінансування наукових досліджень та практичних розробок щодо зазначеної теми, зважаючи на можливі результати їхнього практичного значення у майбутньому. Все це дало змогу встановити необхідність у запровадженні інструментів стимулювання органічного виробництва з огляду на існуючу державну підтримку. Всі інструменти стимулювання органічного виробництва систематизовано у 4 групи (дотаційні, інфраструктурні, інформаційні, правові) та доведено необхідність їхнього впровадження комплексно.

Обґрунтовано необхідність розроблення спеціальних умов та пільг оподаткування у сфері органічного виробництва. Запропоновано підхід щодо оподаткування органічного виробника, який передбачає введення податкових канікул в перехідний період, а на подальших етапах - зниження відсотку оподаткування, що даватиме змогу органічним виробникам пройти конвертаційний період. Обґрунтовано використання цінових надбавок на органічну продукцію. На основі цього запропоновано методика ціноутворення, яка передбачає розрахунок ціни органічної продукції як суми еквівалентної ціни продукції традиційного сільського господарства та спеціальної надбавки, яка враховуватиме відмінності у врожайності за обох технологій, загальну продуктивність сівозміни, ризик знищення врожаю та втрати під час зберігання. Визначено необхідність розвитку сільських територій, створення лабораторій та центрів оцінки якості, проведення маркетингових досліджень та активізації різних господарських агроформувань для комплексного впливу на інфраструктурний розвиток органічного виробництва. Акцентовано увагу на важливості громадських організацій та проектах (у тім числі міжнародних), проаналізовано міжнародні проекти, які діють в Україні та спрямовані на розвиток виробництва органічної продукції.

В аналітичному розділі дисертації проаналізовано та оцінено розвиток органічного виробництва та стан ринку органічної продукції України. На основі дослідження з'ясовано, що в Україні спостерігається позитивна динаміка основних показників розвитку: площ органічних сільськогосподарських земель, частки органічних сільськогосподарських земель у загальній площі земель сільськогосподарського призначення, кількості органічних виробників тощо. Під час досліджень доведено, що Україна є експортно орієнтованою державою. Для окреслення місця України на світовому ринку органічної продукції, розраховано частку вартості органічного ринку України.

Здійснено порівняльну характеристику цін на продукцію органічного сільськогосподарського виробництва та продукцію традиційного сільськогосподарського виробництва з метою визначення ключових чинників, які впливають на формування ціни. Під час дослідження також встановлено базові групи товарів, на які відмінності в ціні є суттєвими та незначними.

Виявлено потребу в залученні інвестицій у розвиток органічного виробництва, запропоновано можливі джерела фінансування, серед яких: власні кошти підприємства, екологічні фонди, кредити банків, безоплатні гранти, кошти з бюджетів усіх рівнів, інвестиції зарубіжних країн. Зважаючи на досвід Німеччини, запропоновано додатково вирізняти призові фонди для виробників органічної продукції на просування методу органічного виробництва як окрему частину коштів бюджетів усіх рівнів.

З метою виявлення недоліків у структурі державної підтримки органічного виробника в Україні проаналізовано основні види підтримки на національному та регіональному рівнях, окреслено базові положення регіональних програм підтримки органічного виробника та області, де її надано. На основі дослідження інфраструктури органічного ринку запропоновано сюди зараховувати маркетингову складову, яка передбачає точки збуту органічної продукції, та виявлено недосконалість системи сертифікації та стандартизації органічного виробництва як одну з проблем розвитку. Наголошено на необхідності контролю в системі сертифікації та стандартизації у сфері

органічного сільськогосподарського виробництва. Окреслено сучасні проблеми розвитку органічного виробництва в Україні за результатами виконаних досліджень.

З урахуванням територіально-просторових особливостей України запропоновано поділ України на кластери органічного сільськогосподарського виробництва з метою подальшого аналізу еколого-економічної ефективності державної підтримки органічного виробництва. Встановлено основні мотиви, принципи утворення кластерів, а також економічні ефекти, яких досягають від таких об'єднань. На основі здійсненого кластерного аналізу за основними та інтегральними показниками розраховано агрегований показник рівня ефективності функціонування та розвитку кластеру органічного виробництва, завдяки якому вдасться визначити найперспективніші кластери та ті, які потребують найбільшої державної підтримки.

У рекомендаційній частині розвідки здійснено дослідження державного регулювання розвитку органічного виробництва у найбільших торговельних партнерів України – ЄС, США та Канади; завдяки дослідженню з'ясовано, що цілком реально можна досягти такого розвитку без залучення великих інвестицій у цю сферу, узгоджуючи діяльність трьох головних компонентів: економічної політики, дієвої нормативно-правової бази та чіткої екологічної стратегії розвитку.

У результаті здійснених експертних досліджень визначено основні сильні та слабкі сторони, можливості та загрози державного регулювання розвитку органічного виробництва з метою проведення SWOT-аналізу та встановлення реальних можливостей розвитку органічного сільськогосподарського виробництва. Окреслено ймовірні загрози розвитку органічного виробництва: зниження рівня попиту через інфляцію; наявність альтернативного, дещо ефективнішого, інтенсивнішого виробництва; недостатньо сформоване інституційне середовище; незавершеність земельної реформи; низька довіра споживачів до органічної продукції через неправдиві маркування; погіршення співвідношення попиту та пропозиції органіки внаслідок світової продовольчої

кризи. Завдяки отриманим результатам виконано комплексну оцінку можливостей, які відкриваються з огляду на сильні сторони сфери органічного виробництва та ймовірні загрози, які можуть ускладнити слабкі сторони зазначеної сфери. Обґрунтовано системний підхід до вирішення цих проблем з урахуванням усіх окремих елементів та визначено три найпріоритетніші скомбіновані стани можливостей зовнішнього середовища та сильних сторін на основі здійснення SWOT-аналізу, які здатні суттєво вплинути на розвиток органічного виробництва.

У дисертаційній роботі сформульовано науковий погляд на необхідність системного підходу щодо формування стратегії оптимізації державного регулювання розвитку органічного сільського господарства в Україні. Виокремлено фактичні ресурси органічного виробництва в Україні для формування стратегії оптимізації державного регулювання розвитку органічного сільського господарства. Відповідно, сформульовано рекомендований комплекс дій у межах стратегії оптимізації державного регулювання розвитку органічного сільськогосподарського виробництва. Визначено стратегію управління розвитку органічного виробництва, окреслено її структурно-логічну модель. У межах стратегічного управління запропоновано розглядати державно-приватне партнерство як засіб реалізації стратегії управління. Виокремлено його головні характеристики, а також запропоновано розглядати реалізацію стратегії у розрізі трьох рівнів управління: макрорівня (держава), мезорівня (регіон), мікрорівня (рівень органічних виробників).

Ключові слова: державне регулювання, органічне сільськогосподарське виробництво, організаційно-економічний механізм, пільгове оподаткування, стимулювання розвитку, стратегія оптимізації.

ABSTRACT

Hvozď O. M. State regulation of the development of organic agricultural production in Ukraine. – Qualification Research Paper (Manuscript).

Thesis for a Ph. D. Degree in Economics, specialty 073 «Management» – Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, 2021.

The dissertation on competition of a scientific degree of the doctor of philosophy on a specialty 073 «Management». - Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, 2021.

The dissertation is devoted to substantiation and improvement of theoretical bases and development of practical recommendations on state regulation of development of organic agricultural production in Ukraine.

The first (theoretical) section of the dissertation summarizes the theoretical foundations of state regulation of the development of organic agricultural production. The main approaches to the definition of organic production are proposed and organic production is singled out among other similar concepts. Due to the study of different approaches to the definition of the concept of organic agricultural production and production as an economic category, our own interpretation of these definitions is proposed. In particular, organic agricultural production is considered as a multifunctional agro-economic model, which does not use genetically modified products and synthetic chemical fertilizers; Organic agricultural production aims to provide humanity with quality food products, respect for the environment in compliance with legislation in the field of organic production, circulation and labeling of organic products. And production is considered as a process of human activity or group of people, which involves the involvement of resources, raw materials and benefits of nature; aims to create products to meet the needs and materialization of certain ideas in a particular object and includes the sale of products. The main stages of development of organic agricultural production in the world and their main characteristics are considered. The types of organic production are singled out and the expediency of the transition from traditional (intensive) to organic

production is analyzed, on the basis of which the main benefits of organic farming are substantiated and the advantages of health benefits as a separate subgroup of social benefits are proposed. The main characteristics of organic production are outlined to deepen the understanding of the differences between organic and traditional production. The basic and detailed principles on which organic agriculture should be based are substantiated. The risks facing farmers during the transition to organic production have been identified. Due to the analysis of the legislative base of Ukraine, organic legislation is systematized, which serves as a legal basis for the implementation of state regulation in the field of organic production.

The dissertation analyzes the principles of state regulation in the field of organic production and based on the results of this analysis substantiates their necessity. The subjects and objects in the market of organic agricultural production are defined, and also their main rights and duties in this sphere are outlined. The author improves the conceptual model of organizational and economic mechanism of state regulation of organic agricultural production as a set of appropriate support, namely - a set of legal, regulatory, economic, administrative and institutional support and prerequisites that form the organizational and economic mechanism: general economic laws of society, level of development science and technology, principles of state regulation, legal and other legal aspects, historical, political and economic categories of the level of development, the mechanism of knowledge of the action and use of economic laws.

The key aspects of the state support of the organic agricultural producer are investigated and on the basis of the research the system complex model of the state support of development of organic production is offered. Theoretical bases of scientific and advisory support are outlined and the training of qualified specialists in the field of "Organic Agricultural Production" in the Free Economic Zone, retraining and advanced training of specialists in the field, funding of research and development on this topic, given the possible results of their practical significance in the future. All this made it possible to establish the need for the introduction of instruments to stimulate organic production, given the existing state support. All instruments for

stimulating organic production are systematized into 4 groups (subsidy, infrastructure, information, legal) and the need for their comprehensive implementation is proved.

The necessity of developing special conditions and tax benefits in the field of organic production is substantiated. An approach to the taxation of an organic producer is proposed, which provides for the introduction of tax holidays in the transition period, and in the subsequent stages - a reduction in the tax rate, which will allow organic producers to go through the conversion period. The use of price surcharges on organic products is substantiated. Based on this, a pricing method is proposed, which provides for the calculation of the price of organic products as the sum of the equivalent price of traditional agricultural products and a special surcharge that takes into account differences in yields for both technologies, overall crop rotation productivity, risk of crop destruction and storage losses. The necessity of development of rural territories, creation of laboratories and centers of quality assessment, carrying out of marketing researches and activization of various economic agroformations for complex influence on infrastructural development of organic production is defined. Emphasis is placed on the importance of public organizations and projects (including international ones), international projects operating in Ukraine and aimed at the development of organic production are analyzed.

The analytical section of the dissertation analyzes and evaluates the development of organic production and the state of the market of organic products in Ukraine. Based on the study, it was found that in Ukraine there is a positive dynamics of the main indicators of development: the area of organic agricultural land, the share of organic agricultural land in the total area of agricultural land, the number of organic producers and more. Research has shown that Ukraine is an export-oriented country. To outline the place of Ukraine in the world market of organic products, the share of the value of the organic market of Ukraine is calculated.

A comparative characterization of prices for products of organic agricultural production and products of traditional agricultural production in order to determine

the key factors influencing price formation. The study also identified the basic groups of goods for which differences in price are significant and insignificant.

The need to attract investment in the development of organic production was identified, possible sources of financing were proposed, including: own funds of the enterprise, environmental funds, bank loans, free grants, funds from budgets of all levels, investments of foreign countries. Taking into account the experience of Germany, it is proposed to additionally allocate prize funds for producers of organic products to promote the method of organic production as a separate part of the budgets of all levels.

In order to identify shortcomings in the structure of state support for organic producers in Ukraine, the main types of support at the national and regional levels are analyzed, the basic provisions of regional support programs for organic producers and the region where it is provided are outlined. Based on the study of the infrastructure of the organic market, it is proposed to include here the marketing component, which provides points of sale of organic products, and identified the imperfection of the system of certification and standardization of organic production as one of the development problems. The need for control in the system of certification and standardization in the field of organic agricultural production is emphasized. The modern problems of development of organic production in Ukraine according to the results of the performed researches are outlined.

Taking into account the territorial and spatial features of Ukraine, the division of Ukraine into clusters of organic agricultural production is proposed in order to further analyze the ecological and economic efficiency of state support for organic production. The main motives, principles of cluster formation, as well as the economic effects achieved by such associations are established. Based on the cluster analysis of the main and integrated indicators, an aggregate indicator of the level of efficiency of functioning and development of the organic production cluster is calculated, thanks to which it will be possible to identify the most promising clusters and those that need the most state support.

In the recommendatory part of the investigation, a study of state regulation of the development of organic production in Ukraine's largest trading partners - the EU, USA and Canada; The study found that it is quite possible to achieve such development without attracting large investments in this area, coordinating the activities of the three main components: economic policy, an effective regulatory framework and a clear environmental development strategy.

As a result of the expert research, the main strengths and weaknesses, opportunities and threats of state regulation of the development of organic production in order to conduct a SWOT-analysis and establish real opportunities for the development of organic agricultural production. The probable threats to the development of organic production are outlined: decrease in the level of demand due to inflation; availability of alternative, somewhat more efficient, more intensive production; insufficiently formed institutional environment; incomplete land reform; low consumer confidence in organic products due to false labels; deterioration of the ratio of supply and demand of organic matter due to the global food crisis. Thanks to the obtained results, a comprehensive assessment of the opportunities that open up in view of the strengths of the field of organic production and the likely threats that may complicate the weaknesses of this area. A systematic approach to solving these problems taking into account all the individual elements is substantiated and the three highest priority combined states of the environment and strengths are identified on the basis of SWOT-analysis, which can significantly affect the development of organic production.

The dissertation formulates a scientific view on the need for a systematic approach to the formation of a strategy for optimizing state regulation of the development of organic agriculture in Ukraine. The actual resources of organic production in Ukraine for the formation of a strategy for optimizing the state regulation of the development of organic agriculture are identified. Accordingly, the recommended set of actions within the strategy of optimization of state regulation of the development of organic agricultural production is formulated. The strategy of management of development of organic production is defined, its structural and

logical model is outlined. Within the framework of strategic management, it is proposed to consider public-private partnership as a means of implementing the management strategy. Its main characteristics are singled out, and it is also proposed to consider the implementation of the strategy in terms of three levels of government: macro level (state), meso level (region), micro level (level of organic producers).

Keywords: state regulation, organic agricultural production, organizational and economic mechanism, preferential taxation, stimulation of development, optimization strategy.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

1. Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1.1. В іноземних наукових періодичних виданнях та наукових фахових виданнях України, що належать до міжнародних наукометричних баз:

1. Гвоздь О. М. До проблеми державного регулювання органічного аграрного ринку України. *Європейський журнал економіки та менеджменту*. 2019. Том 5, Вип. 2. С. 90–96. (**Index Copernicus**). [0,432 друк. арк.].

1.2. У наукових фахових виданнях України:

2. Гвоздь О. М., Горинь М. О. До проблеми ціноутворення на ринку агропромислової продукції в Україні. *Формування ринкової економіки України: збірник наукових праць Львівського національного університету імені Івана Франка*. 2016. Вип. 36. С. 3–7. [Особистий внесок автора: здійснено аналіз і оцінку основних принципів ціноутворення на ринку агропромислової продукції, виявлено тенденції зміни основних параметрів ринку, ідентифіковано проблеми формування ціни та їх основні способи поліпшення, 0,512/0,206 друк. арк.].

3. Гвоздь О. М. Органічне сільськогосподарське виробництво: сутність та основні проблеми. *Вісник Львівського університету: Серія економічна*. 2018. Вип. 55. С. 20–27. [0,583 друк. арк.].

4. Hvozd O. M., Goryn M. O. State regulation of organic farming in Canada and Ukraine: an overview of key indicators and comparative analysis of both countries.

Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми економіки та управління». 2020. Вип. 4 (2). С. 125–132. [Особистий внесок автора: ідентифіковано особливості органічного сільськогосподарського виробництва, виокремлено і доповнено основні етапи розвитку органічного виробництва, проведено компаративний аналіз державного регулювання органіки в Канаді та Україні, 0,508/0,291 друк. арк.]

5. Гвоздь О.М. Особливості ціноутворення на органічну продукцію та державної підтримки органічного виробника в ринкових умовах України. *Економіка та суспільство*. 2021. № 25. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/254> DOI: 10.32782/2524-0072/2021-25-22

2. Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Гвоздь О. М. До проблеми теоретичного аналізу ціноутворення на ринку агропромислової продукції. *Сучасний менеджмент: витоки, реалії та перспективи розвитку* : матеріали Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (м. Дубляни, 4 березня 2017 р.). 2017. С. 16–19. [0,171 друк. арк.]

7. Гвоздь О. М. Теоретичні засади стратегічного планування на підприємствах АПК. *Актуальні проблеми функціонування господарської системи України* : збірник матеріалів доповідей учасників XXIV Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих учених (м. Львів, 19–20 травня 2017 р.). 2017. С. 34–35. [0,133 друк. арк.]

8. Гвоздь О. М. Органічне сільськогосподарське виробництво: сутність та основні проблеми. *Управління інноваційними процесами в економічній системі України*: збірник матеріалів доповідей учасників III Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Львів, 22–23 грудня 2017 р.). 2017. С. 11–13. [0,163 друк. арк.]

9. Гвоздь О. М. Європейський досвід правового регулювання органічного виробництва. *Теорія та практика менеджменту безпеки* : матеріали

Міжнародної науково-практичної конференції (м. Луцьк, 14 травня 2019 р.). 2019. С. 9–10. [0,171 друк. арк.].

10. Гвоздь О. М. Порівняльний аналіз державного регулювання органічного сільськогосподарського виробництва Канади та України. *Актуальні проблеми функціонування господарської системи України* : збірник матеріалів доповідей учасників XXVII Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих учених (м. Львів, 20 листопада 2020 р.). 2020. С. 72–74. [0,169 друк. арк.].

11. Гвоздь О. М. Формування стратегії державного регулювання розвитку органічного сільськогосподарського виробництва в Україні. *Проблеми та перспективи розвитку економіки України: погляд молоді* : матеріали XXIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Черкаси, 6–7 квітня 2021 р.). 2021. С. 58–62. [0,159 друк. арк.].

12. Hvozď O. M. Strategy formation of organic agricultural production's state regulation in Ukraine. *Сучасні економічні аспекти розвитку держав, регіонів та суб'єктів господарювання* : матеріали спеціалізованої наукової конференції (м. Полтава, 23 квітня 2021 р.). 2021. С. 61–64. [0,161 друк. арк.].